

ОЛЕКСІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ САЛМАНОВ,*кандидат юридичних наук, доцент,**Харківський національний університет внутрішніх справ,**кафедра кримінального процесу та організації досудового слідства;* <https://orcid.org/0000-0001-9421-5085>,*e-mail: salmanov.ua@gmail.com***ЗМІНИ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Повномасштабна війна росії проти України зумовила зміни в повсякденному житті українців, а також у функціонуванні державних органів та установ. Це спричинило внесення відповідних змін і доповнень до низки нормативно-правових актів, зокрема до кримінального процесуального законодавства. Норми, що регулюють порядок проведення досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану, також зазнали змін. Проте проведений аналіз Кримінального процесуального кодексу України свідчить про те, що деякі нововведення в цілому є позитивними, однак певні аспекти правового регулювання можуть викликати сумніви і застереження та є доволі дискусійними й суперечливими.

За новими правилами досудового розслідування слідчі та прокурори можуть зменшити роль захисника, їм дозволено не залучати його до всіх етапів цього процесу або робити це за допомогою аудіо- та відеоконференцій. Однак така практика може обмежити можливості захисника у виконанні своїх обов'язків, оскільки він не зможе бути на місці події та не матиме можливості ефективно захищати свого клієнта на всіх етапах розслідування. Згідно з пропонуваними змінами прокурор отримує повноваження, що раніше належали лише слідчому судді, якщо обставини унеможливають останньому виконання своїх обов'язків. Однак закон не надає чіткого переліку таких ситуацій, тому прокурор сам буде вирішувати, чи може слідчий суддя здійснювати свої функції. Це призводить до відсутності судового контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина і ставить сторону захисту в невідгдане становище. До того ж такі зміни прямо порушують вимоги ст. 124 Конституції України, яка забороняє делегування функцій судів, а також привласнення їх іншими органами або посадовими особами.

Слідчий та прокурор можуть отримувати докази винуватості особи, що може суперечити її правам та свободам. Незважаючи на це, суд не має права не враховувати такі докази, що може призвести до можливих зловживань із боку слідчого та прокурора і до порушень прав людини та несправедливих вироків.

Керівникам прокуратури та органів досудового слідства надано право на примусове вилучення майна підозрюваних або обвинувачених без проведення суду. Проте якщо кримінальне провадження буде закрито в подальшому або особу визнають невинною, то закон не вимагає повернення такого майна або компенсації його вартості. Це може спричинити масове позбавлення осіб майна без можливості повернення.

У контексті зазначеного існує необхідність усунення законодавчих колізій для ефективної та однозначної практичної реалізації законодавчих норм із метою розслідування кримінального провадження під час воєнного стану.

Ключові слова: *кримінальне провадження, слідчі (розшукові) дії, затримання, воєнний стан, російська агресія.*

Оригінальна стаття

ВСТУП. В Україні було оголошено воєнний стан строком на 30 днів за Указом Президента України від 24 лютого 2022 року, який було подовжено і який все ще діє через загрозу, створену російською агресією. Зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) були внесені, щоб забезпечити належне функціонування кримінальної юстиції в умовах війни.

Повномасштабна військова агресія та тимчасова окупація російською федерацією окремих територій ставлять під загрозу національну безпеку та основні права людини. Хоча кримінальне провадження в умовах воєнного стану має свої особливості, воно повинно дотримуватися конституційних прав та загальних засад кримінального провадження (Ortynska et al., 2022).

У зв'язку з уведенням воєнного стану в Україні було внесено значні зміни до кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення ефективної роботи правоохоронних органів. Зараз у країні з'явилися такі види злочинів, як державна зрада, колаборація та мародерство тощо, які вимагають спеціальної уваги. Через це науковцями була запропонована ідея запровадити спрощений порядок досудового розслідування окремих категорій злочинів проти людства, визначених ст. 7 Римського статуту та передбачених окремими статтями Кримінального кодексу України (далі – КК України) (Ortynska et al., 2022).

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Мета цієї статті полягає у вивченні положень КПК України, які стосуються здійснення розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану. Щоб досягти цієї мети, були сформульовані такі завдання: 1) провести аналіз законодавчих змін, пов'язаних з уведенням правового режиму воєнного стану в Україні; 2) визначити законодавчі колізії та суперечності; 3) запропонувати можливі шляхи усунення цих проблем та вдосконалення положень КПК України з цього питання.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Для вирішення питань, порушених у статті, було використано різноманітні наукові методи, що дозволили зробити науково обґрунтовані пропозиції щодо поліпшення чинного КПК України. Застосування діалектичного методу дало змогу встановити закономірності методів унесення змін і доповнень до процесу здійснення розслідування кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. Порівняльно-правовий метод дозволив системно порівняти положення КПК України, які регулюють проведення розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану, і окреслити законодавчі колізії. Використання пошуково-бібліографічного методу забезпечило можливість знайти наукові джерела, які висвітлюють питання, пов'язані з тематичною проблематикою. Формально-логічний метод допоміг сформулювати висновки та пропозиції з удосконалення чинного КПК України щодо унормування кримінальних процесуальних відносин, які стосуються розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Воєнні злочини безпосередньо стосуються міжнародного кримінального права, оскільки вони особливо небезпечні для людства, тому що ставлять під загрозу міжнародну безпеку, правоохоронні органи та систему правосуддя. Протягом тривалого часу

міжнародна наукова спільнота працювала над створенням міжнародно-правових норм, які встановлюють підстави та умови відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, і це дало позитивні результати (Koponen et al., 2022, p. 672).

Звернемо увагу на те, що «в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначений Конституцією України та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені» (ст. 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»)¹.

Умови воєнного стану призвели до значних змін у проведенні кримінального провадження, яке стало регулюватися новими нормативними актами. Ці акти включають у себе норми, що обмежують права громадян, а також специфічні механізми регулювання. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року встановлює особливий режим досудового розслідування та судового розгляду умов воєнного стану (Маєтний, 2022, с. 13).

Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» назву розділу IX-1 КПК України було змінено на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

Цей розділ описує особливості проведення кримінального провадження, що можна віднести до спеціальних форм кримінального процесу. Такий підхід є обґрунтованим, оскільки в умовах воєнного стану здійснення досудового розслідування та судового розгляду вимагає встановлення певних особливостей на законодавчому рівні, які зумовлені специфікою правового режиму воєнного стану. Це стало необхідним у зв'язку із загостренням ситуації, спричиненої повномасштабним вторгненням росії на територію України, що

¹ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 13.03.2023).

негативно вплинуло на економіку, соціальне життя країни, населення та роботу правоохоронних, судових органів, деякі з них навіть довелося евакуювати до інших місць тимчасової дислокації.

Незважаючи на встановлення правового режиму воєнного стану в Україні, законодавча влада прийняла рішення про внесення змін та доповнень до чинного законодавства з метою забезпечити роботу державних органів та виконання їхніх завдань та функцій. Однією з них стало внесення змін до КПК України, але термінологічна конструкція «особливий режим досудового розслідування, судового розгляду» викликає зауваження з процесуальної точки зору. На нашу думку, більш правильно процесуальною мовою можна сказати про саме особливості здійснення досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану. Аналізуючи розділ IX-1 КПК України, можна побачити, що в ньому описано специфіку проведення розслідування кримінального провадження в умовах воєнного стану, зокрема порядок початку досудового розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій у визначені законом строки, затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, обрання запобіжного заходу та багато іншого, окремі дискусійні аспекти термінологічного характеру та побудови статей, їх частин.

Коректне використання законодавчої техніки, враховуючи визначення точної термінології та структурування статей і їх частин, має значення для ефективної реалізації нормативних правил. В. Лазарев (2022, с. 73) вказує на те, що однією з важливих вимог упорядкування і забезпечення стабільності суспільних відносин є наявність нормативно-правових актів, розроблених з урахуванням юридичної техніки. Це необхідно для того, щоб уникнути непорозумінь і помилок при застосуванні правових норм, а також для запобігання порушенню прав і законних інтересів людей. Важливо зазначити, що навіть в умовах воєнного стану не можна ігнорувати вимоги кримінального процесуального законодавства, про що свідчить доповнення до ч. 3 ст. 7 КПК України: «Зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом IX-1 цього Кодексу»¹. Наведені приписи

свідчать про те, що захист прав і свобод людини є основним пріоритетом. Неухильне дотримання цих прав є невід'ємною умовою, щоб у майбутньому уникнути констатації судом серйозного порушення прав людини.

Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 години до 6 години) заборонене відповідно до ст. 223 КПК України, за винятком невідкладних ситуацій, де затримка у проведенні може призвести до втрати доказів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Також це правило не стосується проведення кримінального провадження згідно зі ст. 615 КПК України.

Згідно з чинним законодавством слідчі (розшукові) дії включають у себе проведення дій, які спрямовані на отримання або перевірку доказів у кримінальному провадженні, якот: допити, огляди, обшуки, пред'явлення для впізнання, призначення експертизи та інші, враховуючи негласні слідчі (розшукові) дії. Тому правоохоронні органи мають право проводити слідчі (розшукові) дії, враховуючи обшуки, у визначені у ст. 223 КПК України години, якщо це обґрунтовано необхідністю отримання доказів. Хоча ця норма може суперечити Конституції України та правам громадян, але з урахуванням воєнного стану її концепція та мета є повністю обґрунтованими. Однією з важливих змін у законодавстві є відсутність обов'язкової участі понятих під час проведення слідчих дій. Законодавець передбачив, що в разі неможливості залучення понятих або коли їхня участь створює потенційну небезпеку для їхнього життя та здоров'я, відповідні дії проводяться без їхньої участі (ст. 615 КПК України). Однак процес проведення обшуку або огляду житла та їх результати повинні фіксуватися безперервним відеозаписом за допомогою доступних технічних засобів. Уповноважені особи повинні розуміти, що підстави для порушення основоположних прав мають бути дійсно аргументовані та доведені в судовому порядку, оскільки сторона захисту має право перевірити ці обставини та надати їх результати суду.

Законодавець врахував важливість показань, отриманих під час слідчих (розшукових) дій, та встановив вимоги до їх отримання. У кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, показання свідків та потерпілих, враховуючи одночасний допит двох чи більше осіб, можуть бути використані

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI

// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.03.2023).

як докази в суді тільки в разі, якщо вони були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації та за участі захисника і, за необхідності, перекладача. Це є важливим аспектом захисту під час проведення кримінального провадження згідно з вимогами кримінального процесуального законодавства.

У своїй роботі Н. Бобечко (2015, с. 113) зазначає, що серед серйозних порушень кримінального процесуального закону можна виокремити невиконання або виконання дій, які не відповідають приписам кримінального процесуального законодавства України. Ці приписи встановлюють гарантії прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також визначають підстави, умови, послідовність і строки проведення процесуальних дій та їх фіксацію. Недотримання положень кримінального процесуального законодавства України, які стосуються прийняття, оформлення, проголошення та звернення до виконання процесуальних рішень, також може перешкодити ухваленню законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення.

З огляду на викладене можемо погодитись із твердженням Т. Лоскутова (2022а, с. 341), що дієвість проведення розслідування кримінального провадження під час воєнного стану залежить не тільки від досвіду та кваліфікації слідчих або прокурорів, а й насамперед від якості процесуальних норм, що регулюють особливості цього процесу. Крім того, Г. Тетерятник (2022, с. 3–4) наголошує, що «правова визначеність є важливим елементом верховенства права та довіри до судової системи, тому юридичні норми мають бути чіткими та точними, спрямованими на забезпечення передбачуваності ситуацій та правовідносин».

У своїй статті Т. Фоміна (2019, с. 247) розглядає два підходи до змін законодавства щодо превентивного затримання. Перший полягає у виключенні із законодавства положень про превентивне затримання, які суперечать Конституції України з точки зору строків та порядку їх здійснення. Другий передбачає узгодження положень ст. 15-1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» з вимогами Конституції України та КПК України.

У пункті 2 ч. 1 ст. 615 КПК України зазначено, якщо слідчий суддя об'єктивно не має можливості виконати свої повноваження, передбачені статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245–248, 250 та 294 Кодексу, то керівник відповідного органу прокуратури може виконати ці повноваження за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Встановлення об'єктивної неможливості виконання повноважень відбувається в кожному випадку окремо і залежить від ситуації воєнних дій та обстановки відповідної області або регіону країни (Шабельников, 2022). На думку О. Могильного (2022, с. 178), зміни до ст. 615 КПК України були внесені для оперативного реагування на ситуацію в Україні, пов'язану з агресією з боку росії.

Отже, у законодавстві з'явилася нова дефініція – «відсутня об'єктивна можливість» (п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України)¹, але не було надано пояснень про її сутність і зміст і не було наведено прикладів, коли може виникнути така об'єктивна неможливість. Таким чином, прокурор може вирішувати це питання на свій розсуд. Згідно із зауваженнями М. Дьоміна (2022), закон не надає переліку цих випадків, що нівелює функцію судового контролю за дотриманням прав людини та громадянина. Логічніше було б, як зазначає вчений, якщо була б конструкція цієї норми про те, що така неможливість повинна бути підтверджена офіційним оголошенням на сайті суду (що додається до матеріалів кримінального провадження), а не Верховний Суд мав би визначати інший суд, який здійснюватиме судочинство на певній території.

І. Гловюк та В. Завтур (2022, с. 1128) зазначили, що техніко-юридичний стиль викладення норми п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України не допомагає забезпечити системність кримінальної процесуальної діяльності. Цей стиль вказує на окремі статті КПК України, що встановлюють повноваження слідчого судді. Однак його повноваження щодо надання дозволу на проведення огляду в житлі чи іншому володінні особи (ч. 2 ст. 237 КПК України) не можуть бути делеговані керівнику органу прокуратури. Це зменшує логічність такого підходу та створює ризик зловживання стороною обвинувачення своїми процесуальними повноваженнями через підміну відповідних слідчих (розшукових) дій.

На думку М. Новіка (2022), якісна оцінка доповнень до ст. 615 КПК України щодо проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану можлива лише після аналізу практики підрозділів, які уповноважені на проведення досудового розслідування. Дійсно, на практиці можуть виникати питання з

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.03.2023).

правильної реалізації цих положень, тому аналіз практики допоможе уточнити та вдосконалити цей процес.

Водночас Верховний Суд у листі від 3 березня 2022 року № 2/0/2-2022 дав роз'яснення щодо правореалізації положення п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України: «При цьому таким прокурором є як прокурор, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні, так і його керівники. Відповідні рішення можуть бути прийняті прокурором і в разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо сукупності вчинених підозрюваним злочинів, хоча б одним із яких є злочин, передбачений у ст. 615 КПК України. В інших випадках, а саме за відсутності підстав для здійснення зазначених повноважень прокурором, він може звертатися до суду за місцем проведення слідчих (розшукових) дій»¹.

На нашу думку, було б більш логічним, якщо б законодавець передбачив положення, відповідно до якого рішення, прийняте прокурором, підлягало б подальшому затвердженню слідчим суддею, якщо це можливо. Таке положення не нівелювало б судового контролю з боку слідчого судді.

У своїй статті Т. Лоскутов (2022б, с. 419–420) дослідив важливість забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану, зокрема в контексті затримання особи. Дослідник наголошує, що в разі невідкладного виконання повноважень слідчого судді прокурором щодо перевірки законності затримання судовий контроль за цим заходом процесуального примусу має бути здійснений автоматично за першої ж можливості. Якщо затримана особа була доставлена до прокурора в обстановці проведення бойових дій, то слідчий суддя повинен здійснити судовий контроль за законністю затримання негайно за першої ж можливості. Це необхідно для ефективного забезпечення прав і свобод людини у кримінальному процесі в умовах воєнного стану.

Щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану

Мета проєкту Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові

злочини під час дії воєнного стану) полягала в тому, щоб обмежити застосування будь-яких інших запобіжних заходів, окрім тримання під вартою, до військовослужбовців, які вчинили військові злочини відповідно до статей 402–408, 410, 420–425, 427, 431–433 КК України в умовах воєнного стану. Це пояснюється тим, що військовий злочин, який вчинений військовослужбовцем під час дії правового режиму воєнного стану, є найбільш суспільно небезпечним діянням, тому до такого спеціального суб'єкта може бути застосований лише запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Народні депутати Верховної Ради України запропонували внести низку змін до КПК України, щоб досягти мети вищевказаного законопроекту, зокрема додати до ст. 176 КПК України нову частину сьому, яка забезпечить застосування виключно запобіжного заходу до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–408, 410, 420–425, 427, 431–433 КК України, під час дії воєнного стану. На сьогодні чинна редакція ч. 8 ст. 176 КПК України передбачає: «8. Під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті».

Крім того, до ч. 1 ст. 197 КПК України було запропоновано додати новий абзац, який обмежить строк дії ухвали слідчого судді або суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою 30 днями у випадку, передбаченому ч. 7 ст. 176 КПК України.

Щодо статті 176 КПК України

Наголосимо, що деякі конституційні права і свободи людини та громадянина можуть обмежуватися тимчасово у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану.

Стаття 176 КПК України містить систему запобіжних заходів, яка дає можливість вибрати серед різних варіантів, щоб застосовувати найбільш ефективні заходи, зважаючи на тяжкість злочину, особу злочинця та інші фактори, які можуть впливати на досудове розслідування та результат його законного вирішення.

На нашу думку, необхідно передбачити можливість для військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, звернутися до слідчого судді або суду для обрання більш м'якого запобіжного заходу, такого як особисте зобов'язання, особиста порука, домашній арешт або застава, у разі закінчення дії воєнного стану. Тому пропонуємо

¹ Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : лист Верховного Суду від 03.03.2022 № 1/0/2-22 // LIGA 360 : сайт. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/vss00820?an=1&ed=2022_03_03 (дата звернення: 13.03.2023).

доповнити ст. 176 КПК України частиною дев'ятою, такого змісту: «9. Після закінчення воєнного стану, особи, згадані в пункті вісім цієї статті, або їхні захисники мають право звернутися до слідчого судді або суду з проханням про зміну запобіжного заходу».

Щодо статті 197 КПК України

Проектом Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану) пропонується змінити ч. 1 ст. 197 КПК України таким чином, щоб термін дії ухвал суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–408, 410, 420–425, 427, 431–433 КК України, міг би становити не більше 30 днів під час дії воєнного стану. Зазначено, що для інших категорій осіб і для тих, хто підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114-1, 258–258-5, 260, 261, 437–442 КК України, термін дії ухвали суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою під час особливого правового режиму воєнного стану не може перевищувати 60 днів, як це передбачено в ч. 1 ст. 197 КПК України¹. У статті 28 КПК України закріплена засада дотримання розумних строків, що означає, що строки повинні бути об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та

прийняття рішень. Законопроект пропонує скоротити строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою для військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів під час дії воєнного стану. Питання в тому, чи буде скорочення до 30 днів достатнім для виконання всіх необхідних процесуальних рішень під час проведення кримінального провадження.

Вважаємо, що для впровадження запропонованих змін до ч. 1 ст. 197 КПК України більш доцільним буде не додавати новий другий абзац до чинного формулювання цієї статті, а замість цього внести відповідні доповнення до першого абзацу.

ВИСНОВКИ. Згідно з аналізом системи та вивченням КПК України було виявлено, що деякі нововведення є дискусійними та суперечливими. Тому існує необхідність усунути законодавчі колізії, щоб гарантувати ефективну та однозначну правореалізацію положень, що стосуються кримінального провадження в умовах воєнного стану. Для забезпечення реалізації норм кримінального процесуального законодавства України необхідно унормувати питання досудового розслідування та судового провадження в умовах воєнного стану в єдиному розділі. Таку констатацію зроблено в результаті системного аналізу КПК України, де було виявлено, що законодавець вніс зміни та доповнення не лише до розділу IX-1 Кодексу, а й до його інших загальних положень.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бобченко Н. Р. Істотне порушення кримінального процесуального закону як підстава для перевірки судових рішень в апеляційному та касаційному порядку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 32, т. 3. С. 108–114.
2. Гловюк І. В., Завтур В. А. Тенденції змін кримінальної юстиції в умовах війни та права людини // *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. Pp. 1123–1129. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-139>.
3. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Львів ; Одеса ; Дніпро, 2022. 48 с.
4. Дьомін М. Нові зміни в законодавстві: злочинцем може стати кожен // ЛІГА.Блоги : сайт. 25.03.2022. URL: <https://blog.liga.net/user/mdyomin/article/43984> (дата звернення: 13.03.2023).
5. Лазарев В. В. Концептуалізація юридичної термінології: необхідність прозорого термінологічного підходу. *Право і безпека*. 2022. № 1 (84). С. 73–80. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.08>.
6. Лоскутов Т. О. Правове регулювання кримінального процесуального затримання в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022б. Вип. 70. С. 417–423. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.67>.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.03.2023).

7. Лоскутов Т. О. Правове регулювання фіксування кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022а. № 1. С. 340–345. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.61>.

8. Маєтний М. І. Правові підстави для обмеження прав і основних свобод людини в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2 (43). С. 13–17. DOI: <https://doi.org/10.32837/руув.v0i2.1009>.

9. Могильний О. Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану // Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.) / Донецьк. держ. ун-т внутр. справ. Кривий Ріг, 2022. С. 178–179.

10. Новік М. Проблемні питання здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану // Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.) / Донецьк. держ. ун-т внутр. справ. Кривий Ріг, 2022. С. 191–193.

11. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Станом на 03 травня 2022 / І. Гловюк, О. Дроздов, Г. Тетерятник та ін. Дніпро ; Львів ; Одеса ; Харків, 2022. 80 с.

12. Фоміна Т. Г. Превентивне затримання: запобіжний або «позапроцесуальний» захід? *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. Вип. 83. С. 240–246. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i83.138>.

13. Шабельніков А. Кримінальне процесуальне законодавство зазнало змін: що важливо врахувати сторонам провадження під час дії воєнного стану // *Поради юриста* : сайт. 28.03.2022. URL: <https://porady.org.ua/kryminalne-protseualne-zakonodavstvo-zaznalo-zmin-shcho-vazhlyvo-vrakhuvaty-storonam-provadhennya> (дата звернення: 13.03.2023).

14. Kononenko N., Patskan V., Hromova M., Utkina H., Serebro M. International guidelines for managing investigation and collection of evidence of war crimes. *Political Questions*. 2022. Vol. 40, No. 72. Pp. 670–689. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.39>.

15. Ortynska N., Baranyak V., Tsyliuryk I., Koniushenko Ya., Krasiuk I. Investigation and justice of crimes committed under war conditions in Ukraine. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, No. 72. Pp. 311–329. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.16>.

Надійшла до редакції 15.03.2023

Прийнята до опублікування: 22.04.2023

REFERENCES

1. Bobechko, N. R. (2015). Substantial Violation of Criminal Procedural Law as a Ground for Review of Court Decisions in the Appellate and Cassation Procedure. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 32(3), 108-114.

2. Domin, M. (2022, March 25). *New changes in legislation: anyone can become a criminal*. LIGA.Blohy. <https://blog.liga.net/user/mdyomin/article/43984>.

3. Fomina, T. H. (2019). Preventive detention: is it preventive or “non-procedural” measure? *Current Problems of State and Law*, 83, 240-246. <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i83.138>.

4. Hloviuk, I. V., & Zavtur, V. A. (2022). Trends in Criminal Justice Changes in the Context of War and Human Rights. In *The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic, and Legal Aspects* (pp. 1123-1129). Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-139>.

5. Hloviuk, I., Drozdov, O., Teteriatnyk, H. et al. (2022). *Special regime of pre-trial investigation, trial under conditions of martial law: scientific-practical commentary to Section IX-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine*. 2nd edition. Dnipro; Lviv; Odessa; Kharkiv.

6. Hloviuk, I., Teteriatnyk, H., Rohalska, V., & Zavtur, V. (2022). *Special Regime of Pre-Trial Investigation, Court Proceedings in the Conditions of War, State of Emergency, or in the Area of Anti-Terrorist Operation or Measures to Ensure National Security and Defense, Counteraction and Repression of Armed Aggression of the Russian Federation and/or Other States against Ukraine: Scientific and Practical Commentary on Section IX-1 of the Criminal Procedure Code of Ukraine*. Lviv; Odessa; Dnipro.

7. Kononenko, N., Patskan, V., Hromova, M., Utkina, H., & Serebro, M. (2022). International guidelines for managing investigation and collection of evidence of war crimes. *Political Questions*, 40(72), 670-689. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.39>.

8. Lazariev, V. V. (2022). Conceptualization of legal terminology: the need for a transparent terminological approach. *Law and Security*, 1(84), 73-80. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.08>.

9. Loskutov, T. O. (2022a). Legal regulation of recording criminal proceedings in martial law. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 1, 340-345. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.61>.
10. Loskutov, T. O. (2022b). Legal regulation of criminal procedural detention in conditions of maritime. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 70, 417-423. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.67>.
11. Maietnyi, M. I. (2022). Legal grounds for restricting human rights and fundamental freedoms under martial law. *Subcarpathian Law Herald*, 2(43), 13-17. <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1009>.
12. Mohylnyi, O. (2022, April 29). *Peculiarities of criminal proceedings under martial law* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Online Seminar “Activities of state bodies under martial law”, Kryvyi Rih, Ukraine.
13. Novik, M. (2022, April 29). *Problematic issues of pre-trial investigation in the conditions of martial law* [Conference presentation abstract]. International Scientific and Practical Online Seminar “Activities of state bodies under martial law”, Kryvyi Rih, Ukraine.
14. Ortynska, N., Baranyak, V., Tsyliuryk, I., Koniushenko, Ya., & Krasiuk, I. (2022). Investigation and justice of crimes committed under war conditions in Ukraine. *Cuestiones Políticas*, 40(72), 311-329. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4073.16>.
15. Shabelnikov, A. (2022, March 28). *Criminal procedural legislation has undergone changes: what is important to consider for the parties to proceedings during martial law*. Advice from a Lawyer. <https://porady.org.ua/kryminalne-protsesualne-zakonodavstvo-zaznalo-zmin-shcho-vazhlyvo>.

Received the editorial office: 15 March 2023

Accepted for publication: 22 April 2023

OLEKSII VALERIIOVYCH SALMANOV,

Candidate of Law, Associate Professor,

Kharkiv National University of Internal Affairs,

Department of Criminal Procedure and Organization of Pre-trial Investigation;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9421-5085>

e-mail: salmanov.ua@gmail.com

CHANGES IN THE LEGAL REGULATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER MARTIAL LAW

Russia's full-scale war against Ukraine has caused changes in the everyday life of Ukrainians, as well as in the functioning of state bodies and institutions. This has led to relevant amendments and additions to a number of legal acts, including criminal procedure legislation. The rules governing pre-trial investigation and court proceedings under martial law have also been amended. However, the analysis of the Criminal Procedure Code of Ukraine shows that some of the innovations are generally positive, but certain aspects of legal regulation may raise doubts and concerns, and are quite controversial and controversial.

Under the new rules of pre-trial investigation, investigators and prosecutors can reduce the role of defence counsel, and are allowed not to involve them in all stages of the process or to do so via audio and video conferencing. However, this practice may limit the ability of defence counsel to perform their duties, as they will not be able to be at the scene and will not be able to effectively defend their client at all stages of the investigation. Under the proposed amendments, the prosecutor will receive powers that previously belonged only to the investigating judge, if circumstances make it impossible for the latter to perform his or her duties. However, the law does not provide a clear list of such situations, so the prosecutor will decide whether the investigating judge can perform his or her functions. This leads to a lack of judicial control over the observance of human and civil rights and freedoms and puts the defence at a disadvantage. In addition, such amendments directly violate Article 124 of the Constitution of Ukraine, which prohibits the delegation of court functions and their appropriation by other bodies or officials.

The investigator and prosecutor may obtain evidence of a person's guilt, which may contradict his or her rights and freedoms. Nevertheless, the court has no right to disregard such evidence, which may lead to possible abuse by the investigator and prosecutor, which may result in human rights violations and unfair sentences.

The heads of the prosecutor's office and pre-trial investigation bodies are entitled to seize the property of suspects or accused persons without a trial. However, if the criminal proceedings

are subsequently closed or the person is found not guilty, the law does not require the return of such property or compensation for its value. This can lead to mass deprivation of property without the possibility of return.

In this context, there is a need to eliminate legislative conflicts for effective and unambiguous practical implementation of legislative provisions for the purpose of investigating criminal proceedings under martial law.

Key words: *criminal proceedings, investigative (“detective”) actions, detention, martial law, Russian aggression.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Салманов О. В. Зміни у правовому регулюванні розслідування кримінальних проваджень під час воєнного стану. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 198–206. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.18>.

Citation (APA): Salmanov, O. V. (2023). Changes in the legal regulation of criminal proceedings under martial law. *Law and Safety*, 2(89), 198–206. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.18>.